

“แนวคิดเรื่องพื้นที่ภูเขา” ใน “คัมภีร์แห่งขุนเขาและทะเล”

The Concept of Mountains
in “The Classic of Mountains and Seas”

ไพรีนทร์ ศรีสินทร
Pairin Srisinthon

สำนักวิชาศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์
อำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช 80160
อีเมล: pairinxu@gmail.com

School of Liberal Arts,
Walailak University,
Nakhon Si Thammarat 80160, Thailand
E-mail: pairinxu@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้มุ่งศึกษาเนื้อหาเกี่ยวกับพื้นที่ “ภูเขา” ในวรรณกรรมโบราณจีนเรื่อง “ซานไห่จิง” หรือ “คัมภีร์แห่งขุนเขาและทะเล” ซึ่งเป็นวรรณกรรมที่เขียนขึ้นโดยผู้เขียนหลายคน ในหลายยุคหลายสมัย วรรณกรรมเรื่องนี้บรรยายถึงเนื้อหาอันประกอบด้วยเนื้อหาด้านภูมิศาสตร์ เทพปกรณัมชาติพันธุ์ เรื่องเล่า ศาสนา ความรู้เรื่องยาและข้อมูลที่ทรงคุณค่าอื่น ๆ ผลการศึกษาพบว่าการบรรยายถึงภูเขา หมายถึง พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์และศูนย์กลางของอำนาจในสมัยโบราณ ผนวกกับแนวคิดที่เน้นให้มนุษย์กลมกลืนกับธรรมชาติในวรรณกรรมดังกล่าวยังส่งอิทธิพลต่อแนวคิดในคัมภีร์ของลัทธิขงจื้อและลัทธิเต๋า จึงเห็นได้ว่าพื้นที่ “ภูเขา” ที่ผสมผสานระหว่างความเป็นพื้นที่ทางความคิดและพื้นที่ความเป็นจริงในวรรณกรรมได้ผลิตสร้างชุดความรู้และอำนาจให้แก่สังคมจีน

คำสำคัญ: “ซานไห่จิง”, “คัมภีร์แห่งขุนเขาและ

ทะเล”, พื้นที่ภูเขา, พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ ศูนย์กลางอำนาจ

Abstract

This article focuses on “mountains” presented in the Ancient Chinese literature “Shan Hai Jing”, also known as “The Classic of Mountains and Seas” and “The Classic of Great Wilderness”, which was written by various authors through several periods of time. The content of “Shan Hai Jing” covers different areas of knowledge including geography, mythology, folklore, religion, ethnology, medicine and other valuable information. According to finding of this study, in ancient time “mountains” were viewed as both sacred spaces and the center of power. The concept of harmony between humankind and mother nature in the “Classic of Mountains and Seas” has deep influences on “The Dialects of Confucius” and Taoism. This concept of mountains which was a combination of mountains in imagination and reality in the area of literature has produced a set of knowledge and power for Chinese society.

Keywords: “Shan Hai Jing”, Mountain area, Sacred space, The center of power

บทนำ

วรรณกรรมโบราณของจีนเรื่อง “ซานไห่จิง”¹ (山海经) หรือ “คัมภีร์แห่งขุนเขาและทะเล” เป็นเรื่องที่เขียนขึ้นโดย ผู้เขียนหลายคนและหลายยุคสมัย ไม่สามารถบ่งบอกได้แน่ชัดว่าแต่งขึ้นเมื่อใด แต่อนุมานได้ว่าอยู่ในราวก่อนสมัยราชวงศ์ฉินของจีน หนังสือเล่มนี้แบ่งเป็นสามส่วนใหญ่ ๆ คือ ส่วนของคัมภีร์ภูเขา (山经) คัมภีร์ทะเล (海经) และคัมภีร์ไกลโพ้น (荒经) ในส่วนแรกของหนังสือคือ คัมภีร์ภูเขานั้นส่วนใหญ่บันทึกลักษณะภูมิประเทศซึ่งเป็นภูเขา พรรณไม้และสัตว์ ตลอดจนเทพยดาประจำเขาและพิธีกราบไหว้บูชาเทพยดา ส่วนที่สองคัมภีร์ทะเลบรรยายลักษณะภูมิประเทศอื่นโดยรอบ รวมถึงสัตว์และพืชที่พบในบริเวณนั้น และเนื้อหาคัมภีร์ไกลโพ้นส่วนมากบรรยายพิธีกรรมทางไสยศาสตร์และตำนานปรัมปราตลอดจนเทพนิยายที่เกี่ยวข้องกับเทพยดาและวีรบุรุษ เนื้อหาเกี่ยวกับพืชและสัตว์ต่างๆ ในหนังสือเล่มนี้ค่อนข้างแปลกพิสดาร รูปร่างลักษณะของสัตว์ไม่เหมือนจริง คล้ายกับสัตว์ป่าหิมพานต์ในวรรณคดีของไทย ซึ่งน่าจะเป็นที่มาของการเคารพบูชาสัตว์ประจำเผ่าในสมัยโบราณของจีน แต่ภูเขาหลายแห่งและพรรณไม้หลายชนิดที่ระบุไว้ในหนังสือเล่มนี้ นักโบราณคดีจีนได้ค้นพบว่ามีอยู่จริง ดังนั้น “ซานไห่จิง” จึงมีเนื้อหาให้ศึกษาวิเคราะห์ได้หลากหลายแง่มุมอย่างน่าสนใจ วรรณกรรมเรื่องนี้ถือเป็นหนังสือภูมิศาสตร์เล่มแรกของจีนและ

¹ การทับศัพท์ภาษาจีนในบทความนี้ใช้หลักเกณฑ์การทับศัพท์ภาษาจีนและภาษาฮินดี ของราชบัณฑิตยสถาน ตามประกาศสำนักนายกรัฐมนตรี ลงวันที่ 22 ธันวาคม 2549

เป็นที่มาของความคิดความเชื่อดังเดิมหลายอย่าง อาทิ ตำนานของเทพปกรณัม เรื่องเล่าเกี่ยวกับมังกร โดยเฉพาะการบรรยายเกี่ยวกับพื้นที่ภูเขาใน “ซานไห่จิง” ไม่เหมือนวรรณกรรมเรื่องอื่นของจีนที่พรรณนาแต่เฉพาะลักษณะภูมิประเทศ แต่ “ซานไห่จิง” นอกจากจะกล่าวถึงลักษณะภูมิประเทศโดยทั่วไปแล้ว ยังระบุถึงเทพยดาประจำภูเขาและพิธีเซ่นไหว้อย่างละเอียด จึงแฝงนัยยะบางอย่างที่ควรแก่การตีความว่าทำไมผู้เขียนจึงเลือกนำเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับพื้นที่ภูเขาไว้เช่นนั้น บทความนี้จึงเลือกวิเคราะห์เนื้อหาเกี่ยวกับ “พื้นที่ภูเขา” โดยใช้แนวคิดเรื่อง “พื้นที่” ของฟูโกต์ นักทฤษฎีหลังสมัยใหม่มาวิเคราะห์ความหมายของพื้นที่ภูเขาในหนังสือ

แนวคิดเรื่อง “พื้นที่” ของฟูโกต์

ฟูโกต์ ทำทนายแนวคิดเรื่อง “พื้นที่” ว่าเป็นสิ่งที่คงทนถาวร เป็นธรรมชาติ ไม่เคลื่อนย้ายไปไหน ไม่มีอิทธิพลใด ๆ ต่อสังคม ซึ่งความจริงแล้ว ฟูโกต์เห็นว่าหากพิจารณากันตามจริงแล้วพื้นที่ที่มีความสัมพันธ์กับเรื่องความรู้และอำนาจอย่างใกล้ชิด เพราะวาทกรรมของอำนาจย่อมต้องการพื้นที่ในการแสดงออก โดยเฉพาะการ ศึกษา ความเคลื่อนไหวของผู้คน ปฏิสัมพันธ์ของผู้คนภายในพื้นที่นั้น ๆ เพื่อดูการประกอบสร้างของ “พื้นที่” แต่ ละแห่งว่าเกิดขึ้นได้อย่างไร (Foucault 1975 as cited in Sangkapanthanonth, 2013, p.171) แนวคิดเรื่องพื้นที่ของฟูโกต์ ดังกล่าวปรากฏหนังสือเรื่อง “Discipline and Punish: The Birth of Prison” มองว่าสังคมได้กำหนดพื้นที่ปกปิด หรือพื้นที่ซึ่งมีอาณาบริเวณจำกัด เช่น โรงเรียนคุก ค่ายทหาร

โรงพยาบาล เป็นต้น เพื่อเป็นแหล่งที่สามารถใช้อำนาจและกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ควบคุมผู้คนในพื้นที่นั้นได้อย่างราบรื่น แต่ในขณะเดียวกัน “พื้นที่” บางแห่งไม่สามารถทำให้เป็นพื้นที่ที่จำกัดหรือพื้นที่ปิดกั้น เช่น สวนสาธารณะ ลานกว้าง ป้ายรถเมล์ ห้างสรรพสินค้า ทว่าพื้นที่เหล่านั้นก็ยังมีวาทกรรมอำนาจไหลเวียนอยู่ ซึ่งอาจเข้าใจได้ว่าเป็นแนวคิดพื้นที่เชิงสัญลักษณ์ กล่าวคือในพื้นที่จริงนั้นมีความหมายซ่อนเร้นแอบแฝงอยู่ ความหมายดังกล่าวเป็นที่รับรู้ของคนทั่วไป เพราะมีสัญลักษณ์เชิงอำนาจหรือการใช้อำนาจอย่างใดอย่างหนึ่งในพื้นที่นั้น เช่น พื้นที่บริเวณทำเนียบรัฐบาล หรือพื้นที่บริเวณอนุสาวรีย์ประชาธิปไตย เป็นสัญลักษณ์ของอำนาจทางการเมือง คนไทยมักใช้พื้นที่บริเวณดังกล่าวแสดงความคิดเห็นทางการเมือง หรือทำกิจกรรมทางการเมือง (Boonmee, 2014)

ธัญญา สังขพัฒน์ธานนท์ ได้สรุปแนวคิดเรื่อง “พื้นที่” ของฟูโกต์ว่ามีพื้นที่ที่สำคัญ 3 รูปแบบ คือ พื้นที่ที่มนุษย์อาศัยอยู่ในพื้นที่จริง (Real space) พื้นที่ในอุดมคติ (Utopias) และพื้นที่พิเศษ (Heterotopias) ซึ่งพื้นที่พิเศษดังกล่าวคือ สิ่งที่ฟูโกต์ให้ความสำคัญในการประกอบสร้างพื้นที่นี้ขึ้นมา เพราะเป็นพื้นที่รูปธรรมเชิงภูมิศาสตร์พอ ๆ กับเป็นพื้นที่ทางความคิด ที่มักถูกละเลยและมองข้ามจากคนส่วนใหญ่ เช่น ป่าช้า โบสถ์ พิพิธภัณฑสถาน เป็นต้น เป็นพื้นที่แปลกแยก โดดเดี่ยว หรือบางครั้งเป็นพื้นที่ของการถูกลงโทษ เช่น คุก โรงพยาบาลบ้า ค่ายทหาร (Sangkapanthanon, 2013, p. 171) การศึกษาเกี่ยวกับสถานที่ในกรอบคิดของนักทฤษฎีด้านพื้นที่ จะมองพื้นที่ในแง่ที่เป็น “พื้นที่” (Space) ซึ่งไม่ใช่พื้นที่ทางภูมิศาสตร์ (Geography) หรือในฐานะภูมิทัศน์ (Landscape) ที่มักจะเกี่ยวข้องกับลักษณะทางกายภาพ

แต่จะสนใจในเรื่องของพื้นที่ในฐานะที่เป็นผลิตผลของเทคนิค
วิทยาการ การถ่ายทอด การนำเสนอ พูดและเขียนถึงตลอดจน
การนำเสนอ (Representation) เกี่ยวกับพื้นที่ในรูปแบบต่าง ๆ
นั่นคือมองพื้นที่ในฐานะสิ่งที่ถูกประกอบสร้างขึ้นมา หรือในฐานะ
ตัวที่ถูกสื่อ/ถูกหมาย (signified) เพื่อที่จะแสดงให้เห็นว่า เทคนิค
วิธีการในการนำเสนอพื้นที่เหล่านี้ ไม่ใช่เครื่องมือในการสื่อสารที่
ไร้เดียงสาหรือเป็นกลาง แต่เป็นเครื่องมือในการสร้างความหมาย
ความคิดหรือความรู้สึกรับรู้ต่าง ๆ เกี่ยวกับพื้นที่แก่เรา (Chairat
Charoensin-o-larn, 2011 as cited in Sangkanpanthanoth,
2013, p. 170)

เมื่อนำแนวคิดเกี่ยวกับเรื่องพื้นที่ดังกล่าวข้างต้นมาประกอบ
การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเทคนิคการอธิบายพื้นที่ภูเขานี้ในวรรณกรรม
จีนเรื่อง “ซานไห่จิง” ซึ่งถือว่าเป็นหนังสือภูมิศาสตร์เล่มแรกของ
จีน ที่บรรยายภูมิประเทศตามความเข้าใจของชาวจีนสมัยโบราณ
จะทำให้เราได้เข้าใจว่าทำไมผู้เขียนวรรณกรรมเล่มนี้จึงเลือกนำ
เสนอพื้นที่ภูเขามาให้ดูแปลกแยกหรือมีความเป็นอื่นจากภูเขานี้
พื้นที่จริงซึ่งเป็นที่รับรู้ของคนทั่วไป

“ซานไห่จิง” การผสมผสานระหว่างพื้นที่ในจินตนาการ กับพื้นที่จริง

“ซานไห่จิง” เป็นวรรณกรรมที่ผู้เขียนบรรยายเนื้อหา
แต่ละบทโดยยึดเอาลักษณะภูมิประเทศของภูเขาและทะเลเป็น
สำคัญ ผู้เขียนได้สะท้อนให้เห็นถึงทะเล แม่น้ำและขุนเขา มี
ความสัมพันธ์กับการอยู่รอดของเผ่าพันธุ์ รวมถึงการเป็นเส้นแบ่ง
เขตแดนทางธรรมชาติ ดังนั้นเนื้อหาที่บรรยายในแต่ละบทของ

“ซานไห่จิง” จึงได้ยึดเอาลักษณะทางภูมิศาสตร์กายภาพของภูเขา และทะเลมาบรรยายสภาพพื้นที่ต่าง ๆ ในยุคนั้น อันมีความหมายแสดงถึงอาณาเขตในอำนาจปกครองของชนแต่ละเผ่าในสมัยบุพกาล (Lin, 2011) ดังปรากฏในส่วนของ คัมภีร์ภูเขา (山经) ที่เริ่มบรรยายให้เห็นภาพของภูเขาทางทิศใต้ ตะวันตก เหนือ ตะวันออกเข้าหาศูนย์กลาง โดยบรรยายตำแหน่งและลักษณะภูเขา พรรณไม้และสัตว์ประจำภูเขาในทิศนั้น ๆ รวมถึงเทพดาประจำทิศดังกล่าว นักวิชาการจีนเห็นว่า บริเวณพื้นที่ของภูเขาดอนใน (中山经) ที่หนังสือเล่มนี้กล่าวถึง คือ พื้นที่มณฑลซานซี เหอหนาน ฉ่านซี หูเป่ย์ หูหนานและเสฉวน ซึ่งกว้างใหญ่ไพศาลมากกว่าพื้นที่ภูเขาทิศอื่นที่บรรยายไว้ และเนื้อหาของภูเขาดอนใน (中山经) มากกว่าเนื้อหาในส่วนอื่น (Tian, 2004)

ขณะเดียวกันการเลือกบรรยายพื้นที่ตามทิศทางในหนังสือ “ซานไห่จิง” จากใต้ → ตะวันตก → เหนือ → ตะวันออก ยังต่างจากความคุ้นเคยของการลำดับทิศทางของชาวจีน ที่เริ่มจาก ตะวันออก → ใต้ → ตะวันตก → เหนือ นักวิชาการจีนให้ความเห็นว่า แนวคิดการแบ่งพื้นที่โลกใน “ซานไห่จิง” ต่างจากแนวคิดของลัทธิขงจื๊อ ที่ยึดเอาประเทศจีนเป็นแกนกลาง นอกประเทศจีน ออกไปคือ ทะเลล้อมรอบ ขณะที่ “ซานไห่จิง” ยึดอาณาเขตภูเขาเป็นหลักกว่าคือ อาณาเขตที่เป็นผืนดิน นอกผืนดินออกไป คือ อาณาเขตของทะเลที่ล้อมรอบทั้งสี่ด้าน ถัดจากทะเลออกไป ยังมีประเทศต่าง ๆ และไกลออกไปอีกคือ พื้นที่ไกลโพ้นซึ่งเป็นที่ตั้งของประเทศต่าง ๆ แต่ไม่ได้กล่าวถึงประเทศจีนว่าอยู่ตรงไหน ซึ่งนักวิชาการจีนเห็นว่านี่คือ แนวคิดเรื่อง “โลก” ของชาวจีนในยุคโบราณช่วงที่การคมนาคมยังไม่สะดวก ทำให้ผู้คนในยุคนั้น

สร้างสรรค์โลกที่เป็นจริงตามจินตนาการและความรู้สึก (Lin, 2011)

เมื่อพิจารณาตามแนวคิดเรื่อง “พื้นที่” ของฟูโกต์จะพบว่า การแบ่งพื้นที่โดยยึดเอาภูเขาและทะเลเป็นหลักในการบรรยายเนื้อหาของ “ซานไห่จิง” คือ พื้นที่ทางความคิด ที่ตั้งอยู่บนพื้นที่จริงกับพื้นที่ในจินตนาการ นั้นแสดงถึงแนวคิดพื้นที่และทิศทางตามจินตนาการของชาวจีนสมัยก่อน มิใช่พื้นที่ตามความเป็นจริง แต่ชาวจีนในสมัยบุปผกาลได้สร้างความรู้และวาทกรรมอำนาจขึ้นมาผ่านพื้นที่ดังกล่าว และส่งผลต่อความเชื่อ ความคิดและวิถีปฏิบัติของผู้คนในอดีตและยุคต่อมา

หากพิจารณาจากยุคสมัยของการแต่งหนังสือ “ซานไห่จิง” ย่อมอนุมานได้ว่า ขณะนั้นจีนยังไม่ได้มีการรวมประเทศเป็นหนึ่งเดียวอย่างแท้จริง เพราะการรวมประเทศจีนให้เป็นเอกภาพเกิดขึ้นในยุคจักรพรรดิฉินเฉว่หวังแห่งราชวงศ์ฉิน แต่เนื้อหาของ “ซานไห่จิง” ส่วนใหญ่เขียนขึ้นก่อนสมัยราชวงศ์ฉิน แนวคิดการยึดเอาประเทศจีนเป็นศูนย์กลางของโลกรวมถึงตำแหน่งที่ตั้งแน่นอนของประเทศจีนย่อมไม่ปรากฏในหนังสือเล่มนี้ อย่างไรก็ตามนักโบราณคดีจีนได้สำรวจที่ตั้งเทือกเขาหลายแห่งที่กล่าวไว้ใน “ซานไห่จิง” และพบว่ามียุ่จริง เพียงแต่ต่างชื่อกันเท่านั้น เช่น ภูเขาลูกแรกที่ “ซานไห่จิง” กล่าวถึงคือ ภูเขาเจาเหยา (招搖山) คือ ภูเขาเหมียวเออร์ (苗儿) ในเขตปกครองตนเองชนชาติจ้วงเขตมณฑลกว่างสีในปัจจุบัน เทือกเขาแรกที่กล่าวไว้ในภูเขาด้านตะวันตกบทที่ 4 (西次四经) คือ เทือกเขายิน (阴山) คือ บริเวณเทือกเขาหวางหลง (黄龙山) ในมณฑลฉ่านซีในปัจจุบัน มีลักษณะเหมือนมังกรสีทองกำลังบิน ทำให้คนแถบนั้น

เคารพนับถือสืบเนื่องกันมาและเชื่อว่าเป็นบัญชาของสวรรค์ที่ทำให้
ภูเขามีรูปร่างลักษณะเช่นนั้น (Xu, 2013, p. 113) อีกทั้งแนวคิด
การใช้ภูเขาและสายน้ำแบ่งเขตแดนภูมิประเทศได้สืบทอดต่อมาใน
ยุคสมัยต่อมา ประกอบกับจีนมีพื้นที่ส่วนที่เป็นภูเขาถึง 1 ใน 3
ของประเทศและมีแม่น้ำสองสายใหญ่คือ แม่น้ำฮวงโหและ
แม่น้ำแยงซี ไหลผ่านทั่วประเทศ ทำให้จีนยึดเอาเทือกเขาและ
แม่น้ำทั้งสองสายเป็นส่วนสำคัญในการแบ่งเขตภูมิอากาศและ
ภูมิประเทศ

“คัมภีร์ภูเขา” ภาพลักษณ์และความหมาย ในพื้นที่ภูเขา

การนำเสนอแนะและในความหมายในพื้นที่ “คัมภีร์ภูเขา”
จากวรรณกรรม “ซานไห่จิง” ได้บรรยายภาพต่าง ๆ ในพื้นที่ภูเขา
ในรูปแบบต่าง ๆ ดังนี้

1. ระบุตำแหน่งทิศทางที่ตั้งที่แน่นอนของภูเขาตามลำดับ
เช่น ในตอน ภูเขาด้านใต้บทที่หนึ่ง (南山经：南次一经)
กล่าวถึงภูเขาเจาเหยา (招摇山) ว่า

“เทือกเขาแรกทางทิศใต้มีชื่อว่า เทือกเขาเซว่
(鵲山) ภูเขาลูกแรกของเทือกเขานี้ชื่อ เจาเหยา (招
摇山) อยู่สุดด้านตะวันตก เหนือทะเลฝั่งตะวันตก”
(Xu, 2013, p. 24)

หรือเทือกเขาด้านใต้บทที่สอง (南山经：南次二经)
กล่าวถึงภูเขาเก๋ย (柜山) ไว้ว่า

“เทือกเขาทั้งสองทางทิศใต้มีชื่อว่า เทือกเขากู่ย (柜山) ด้านตะวันตกของเขานี้อยู่ติดกับแคว้นหลิวเหิงเฟิง (流黄酆) และหลิวเหิงซิง (流黄幸) ภูเขา กู่ยสูงมาก เมื่อมองจากยอดเขาไปทางเหนือจะเห็นภูเขา จูผี (诸毗山) ทางตะวันออกแลเห็นภูเขาฉางโย่ว (长右山) แม่น้ำอิง (英水) มีต้นกำเนิดจากภูเขานี้ ไหลไปทางตะวันตกเฉียงใต้สู่ม่าน้ำซื่อ (赤水)” (Xu, 2013, p. 38)

ในตอนแรกของ “ซานไห่จิง” เป็นเนื้อหาเกี่ยวกับคัมภีร์ภูเขา (山经) มักบรรยายทิศทางที่ตั้งของภูเขาเรียงลำดับถัดกันไปเรื่อย ๆ ดังตัวอย่างที่กล่าวมาข้างต้น เหมือนการบรรยายเรื่องราวการเดินทางผ่านภูเขาต่าง ๆ และให้รายละเอียดสิ่งที่พบเห็น ไม่ว่าจะเป็นพรรณไม้หรือสัตว์ตามภูเขานั้น ๆ ทำให้นักโบราณคดีสมัยหลังทำการสำรวจทิศทางที่ตั้งของภูเขาเหล่านั้นว่าสอดคล้องกับสถานที่จริงที่ใดบ้างได้ง่าย และยังแสดงให้เห็นว่าชาวจีนสมัยบุพกาลมีความแม่นยำและชำนาญเรื่องทิศทาง จึงได้นำเสนอตำแหน่งทิศทางของภูเขาไว้ค่อนข้างละเอียด

2. การสร้างความแปลกพิสดาร หรือบรรยายให้ดูแปลกประหลาด ผิดความจริง เกินเลยจากประสบการณ์ที่คนทั่วไปเคยรับรู้หรือคุ้นเคย ดังเช่น บรรยายรูปพรรณสัณฐานผู้คนบริเวณภูเขาจางซาน

“แคว้นอีมู่ (一目国) ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออก

ของภูเขาจง (钟山) ผู้คนแคว้นนี้รูปร่างหน้าตาประหลาด มีตาตรงกลางเพียงตาเดียว เปลือยกายและเท้าเปล่า มีเขี้ยวคล้ายคางคก มีขาและแขนเหมือนคนธรรมดา ทาง ตะวันออกของแคว้นอีมีแคว้นโหลวลี่ (柔利国) ผู้คน สูงเพียงแค่ฝ่ามือ มีเท้าเดียว เข้าผิด ปกติ ทำให้ขาอึด้าง” (Xu, 2013, p. 365)

จะเห็นได้ว่าผู้คนในแคว้นต่าง ๆ ที่ปรากฏใน “ซานไห่จิง” ล้วนแต่รูปร่างหน้าตาพิสดาร ไม่เหมือนคนทั่วไป นอกจากผู้คนแล้ว สัตว์พิสดารคล้ายกับสัตว์ป่าหิมพานต์ในวรรณคดีไทย ปรากฏให้เห็นจำนวนมากใน “ซานไห่จิง” เช่น

“ภูเขาตี้ (抵山) มีแม่น้ำไหลผ่านหลายสาย แต่บนเขาไม่มีต้นไม้ ที่นี้มีสัตว์ชนิดหนึ่ง รูปร่างคล้ายวัว มักพักผ่อนอยู่บนเขา ไม่ลงน้ำ มีหางเหมือนงูและมีปีก สามารถบินได้ เรียกว่า “ลู่” (𪛗) จำศีลในฤดูหนาว และออกหากินในฤดูร้อน” (Xu, 2013, p. 31)

“มังกรหยิง (应龙) มีปีกสยาย อาศัยอยู่ทางใต้ของภูเขา ขงหลี่ถู่ (凶犁土山) เคยฆ่าเทพดาสององค์ จึงไม่ได้กลับขึ้นสวรรค์ เมื่อบนฟ้าไม่มีมังกรตัวนี้ให้ฝน ทำให้โลกมนุษย์แห้งแล้ง ผู้คนอดอยาก เล่ากันว่ามังกรอิงหลงเป็นสัตว์เทพดาชั้นสูงสุด แต่เดิมนูเจียว (蛟) เมื่อมีอายุได้พันปีจะกลายเป็นมังกร มังกรธรรมดาอายุได้ห้าร้อยปีกลายเป็นมังกรเจียว (角龙) มังกรเจียวอายุพันปีจึงกลายเป็นมังกรอิงหลง มังกรชนิดนี้ยังเป็นพาหนะของเทพหาว

งตี้ (黄帝)² ด้วย” (Xu, 2013, p. 454)

“บนเขาตานป่า (丹朮山) มีนกอยู่ชนิดหนึ่ง รูปร่างเหมือนนกธรรมชาติทั่วไป แต่มีขนห้าสี เรียกว่า นกเฟิงหวางหรือหงส์ (凤凰) บนหัวนกชนิดนี้มีลายคล้ายอักษรคำว่า “德” (แปลว่า ศีลธรรม) ปีกนกมีลายคล้ายอักษรคำว่า “义” “(แปลว่า คุณธรรม) หน้าอกนกมีลายคล้ายอักษรคำว่า “信” (แปลว่า ซื่อสัตย์) ลายบนตัวนกคล้ายอักษรคำว่า “仁” (แปลว่า เมตตา) นกชนิดนี้นักง่ายอยู่ง่าย มักร้องเพลงเด่นรำ เมื่อปรากฏบนท้องฟ้า หมายถึง บ้านเมืองมีความสงบร่มเย็น” (Xu, 2013, p. 53)

สัตว์ป่าที่อาศัยตามภูเขาล้วนแต่มีรูปร่างแปลกแตกต่างกันออกไป แปลกพิสดาร และผิดความจริงบ้างก็เป็นสัตว์ที่พบเห็นบ่อย ๆ ตามภูเขานั้น บ้างก็เป็นสัตว์เทพ เช่น มังกร นกเฟิงหวาง โดยเฉพาะมังกรที่เป็นสัตว์ศักดิ์สิทธิ์หรือสัตว์มงคลประจำประเทศจีน ถือว่าเป็นสัตว์ชั้นสูงและมีลักษณะพิเศษกว่าสัตว์ชนิดอื่น ชาวจีนมักเชื่อกันว่า ตนเองสืบเชื้อสายมาจากมังกรสัตว์ชนิดนี้ อีกทั้งเป็นสัญลักษณ์ทางการเมือง เปรียบเสมือนตัวแทนของจักรพรรดิจีน และมักปรากฏคู่กับนกเฟิงหวาง ซึ่งเป็นสัตว์มงคลอีกชนิดหนึ่ง เราจะเห็นได้ว่าพระราชวังหลายแห่งในจีนมักมีลายแกะสลักมังกรและหงส์ประดับประดาอยู่ด้วยกันเสมอ รวมถึงฉลองพระองค์ที่จักรพรรดิจีนสวมใส่ก็ปกคลุมมังกร แนวคิดบูชา

² หวงตี้ (黄帝) ชื่อบรรพบุรุษของชาวจีน เล่ากันว่าหวางตี้มีอิทธิฤทธิ์มาก ได้รับการนับถือและเคารพบูชาจากผู้คน ความเป็นเทพของหวางตี้มาจากการเป็นเทพบรรพบุรุษและผู้สร้างสรรพสิ่ง การสร้างสรรพสิ่งต่าง ๆ เห็นได้จากการสร้างเสื้อผ้า บ้านเรือน รถเรือ และมีความสามารถเรียกลมและฝนและอิทธิฤทธิ์อื่น ๆ

มังกรเป็นสัตว์ประจำเผ่าของชาวจีนเริ่มตั้งแต่สมัยบุพกาล จนกระทั่งยุคสังคมทาสในสมัยราชวงศ์โจวที่มีการจัดสรรพื้นที่ปกครองให้แก่สมาชิกในราชวงศ์และขุนนางระดับสูง พร้อมกับให้ผู้ปกครองเมืองเหล่านั้นส่งเครื่องราชบรรณาการให้แก่ส่วนกลางตามเวลาที่กำหนด จักรพรรดิราชวงศ์โจวนำแนวคิดบูชาสัตว์ประจำเผ่ารวมกับการเคารพบูชาเทพยดาฟ้าดิน มารวมเป็นแนวคิด “โอรสสวรรค์ร่างมังกร” (真龙天子) โดยถือว่าตนเป็นตัวแทนของเทพสูงสุดบนสวรรค์ที่ลงมาปกครองมนุษย์ (Jing, 2011) ต่อมาจักรพรรดิฉินหวางได้กำหนดให้มังกรเป็นสัตว์สัญลักษณ์ประจำราชสำนักและเชื้อพระวงศ์ฝ่ายชาย และนกฟีนิกซ์หวางเป็นสัตว์สัญลักษณ์ของเชื้อพระวงศ์ฝ่ายหญิง นับแต่นั้นมาสรรพสิ่ง ที่เกี่ยวข้องกับจักรพรรดิล้วนแต่มีคำว่า “มังกร” กำกับอยู่ เช่น พระราชบุตรมังกร พระวรกายมังกร บัลลังก์มังกร เลื่อนคลุมมังกร เป็นต้น (Chen, 2013) นับแต่มังกรกลายเป็นสัตว์สัญลักษณ์ของชนชั้นสูงอย่างจักรพรรดิ ทำให้ชาวจีนเชื่อว่ามังกรและนกฟีนิกซ์หวางเป็นสัตว์มงคลที่พิทักษ์รักษาชาวจีน และนำความอุดมสมบูรณ์มาให้ ในชนบทจีนถือว่ามังกรเป็นเทพบันดาลฝนและมักทำพิธีขอฝนในศาลเจ้ามังกร ซึ่งต่อมาได้พัฒนามาเป็นสัญลักษณ์ของงานมหกรรมรื่นเริง เพื่อความเป็นสิริมงคล เช่น เชิดมังกร ทายปริศนาโคมมังกร เป็นต้น (Xu, 2014)

3. การบรรยายพันธุ์พืชบนภูเขาพร้อมสรรพคุณทางยา “ซานไห่จิง” ตอน “คัมภีร์ภูเขา (山经) ที่บรรยายภูมิประเทศที่เป็นภูเขามากที่สุดนั้น นอกจากระบุตำแหน่งที่ตั้งหรือขนาดของภูเขาแล้ว ยังระบุถึงพรรณไม้นานาชนิดที่ขึ้นบนเขาเหล่านั้น รวม

ถึงสรรพคุณในการรักษาโรคหรือป้องกันโรค แม้ว่าจะบรรยายไม่ละเอียดนัก แต่ก็ เป็นความรู้เบื้องต้นที่นักวิชาการรุ่นหลังนำไปศึกษาค้นคว้าวิจัยต่อยอด ซึ่งเป็นประโยชน์มากต่อวงการสมุนไพรจีน

“เทือกเขาที่สามด้านขวาสุดของทางทิศตะวันตก คือ เขาฉงอู่ (崇吾山) มีต้นไม้ชนิดหนึ่ง ใบกลม ออกดอกสีแดง กลีบดอกมีลายสีดำ ผลคล้ายผล “จี้อื่อ” (枳实) (ชื่อพืชตระกูล ส้มชนิดหนึ่งใช้ทำยาสมุนไพร-ผู้เขียน) มีประโยชน์ต่อการสับสนันธุ์ หากคนได้กินพืชชนิดนี้แล้วจะทำให้มีลูกดก” (Xu, 2013, p. 91)

“ภูเขาเจ้าเหยา (招摇山) เป็นหญ้าสมุนไพรชนิดหนึ่ง คล้ายต้นกุยฮ่ายแต่ดอกสีชมพู เรียกว่า “จู๋หรี” (祝余) เมื่อคนได้รับประทานหญ้านี้ จะช่วยคลายความหิว บนภูเขายังมีต้นไม้อีกชนิดหนึ่งมีสีดำ เมื่อออกดอกแล้วแลดูสว่างไสวไปทั่วบริเวณ เรียกว่าต้น “หมี่กุ” (迷穀) คนที่พกพากิ่งไม้ชนิดนี้จะไม่หลงทิศทาง” (Xu, 2013, p. 25)

พืชบางชนิดเมื่อกินไปแล้ว จะทำให้ไม่จมน้ำ เช่น “ชาถ้ง” (沙棠) หรือพกพา “ไม้ตานและหญ้า หนิวซาง” (丹木和牛伤草) ป้องกันอัคคีภัยและสงคราม (Xu, 2013, p. 26) ทั้งที่ในความเป็นจริง อาจไม่มีพืชชนิดใดที่มีสรรพคุณเช่นนี้ แต่เป็นความเชื่อของคนโบราณที่คิดว่าเมื่อกินหรือพกพาพืชบาง

อย่าง จะมีคุณสมบัติเช่นเดียวกับพืชชนิดนั้น เหมือนการหลอมรวมตนเองเข้าเป็นหนึ่งในเดียวกับธรรมชาติ แต่ขณะเดียวกัน พืชพรรณใน “ซานไห่จิง” หลายชนิดก็มีสรรพคุณในการรักษาโรคจริง

4. การบอกขนาดและจำนวนด้วยตัวเลขที่แน่นอนอย่างน่าเชื่อถือ เช่น

“กล่าวโดยสรุปแล้ว ทางด้านใต้มีเทือกเขาสามแห่งจาก ภูเขาเทียนยฺหฺวี (天虞山) ถึงเขานานยฺหฺวี (南虞山) มีภูเขาทั้งหมด 14 ลูก ความยาวทั้งสิ้น 6,530 ลี้³” (Xu, 2013, p. 57)

“จากภูเขาซ่งกั่ว (松果山) ไปทางตะวันตก 60 ลี้ คือ ภูเขาไท่หฺวา (太华山) (ปัจจุบันคือ ภูเขาฮฺว่าซาน 华山) เป็นภูเขาที่อันตรายมากแห่งหนึ่ง คนโบราณตระหนักถึงอันตรายของเขานี้ดี เล่ากันว่าเป็นภูเขาที่ชันมาก แหลมคมรากับคมหอกคมดาบ ลักษณะเป็นภูเขาสี่เหลี่ยมสูง 5,000 เرين⁴ กว้าง 10 ลี้” (Xu, 2013, p. 63)

สังเกตเห็นได้ว่า “ซานไห่จิง” ตอน “ซานจิง”(山经) หรือ คัมภีร์ภูเขาแต่ละบทมักสรุปจำนวนภูเขาในทิศต่าง ๆ และพื้นที่ทั้งหมดของภูเขาอย่างชัดเจน ทำให้ข้อมูลมีความน่าเชื่อถือ

³ หน่วยวัดระยะทางของจีนสมัยโบราณ 1 ลี้ประมาณ 500 เมตร

⁴ หน่วยวัดของจีนสมัยโบราณ 1 เرين ประมาณ 7-8 ฟุต

5. การบรรยายให้เห็นถึงความเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ นำ
เคารพยำเกรง การบรรยายภาพลักษณ์ภูเขาในลักษณะนี้ มักจะ
บรรยายให้เห็นถึงเทพที่สถิตย์หรือพำนักอยู่ตามภูเขา ดังตอน
คัมภีร์ไกลโพนด้านตะวันตก (大荒西经) กล่าวถึงที่อยู่ของเทพ
จู่หล (烛龙) ไว้ว่า

“นอกฝั่งทะเลด้านตะวันตกเฉียงเหนือ ฝั่งด้าน
เหนือแม่น้ำชื่อ (赤水) มีภูเขาจางเหว่ย (章尾山) ตั้ง
อยู่ บนเขามีเทพอาศัยองค์หนึ่ง ใบหน้าเป็นคนตัวเป็นงู
ลำตัวเป็นสีแดงตลอดยาว 1,000 ลี้ นัยน์ตาอยู่กลาง
ศีรษะ เมื่อปิดตาลงแลดูเป็นเส้นตรง เมื่อเทพองค์นี้
หลับตาลงก็เป็นกลางคืน เปิดตาก็คือ กลางวัน ไม่เคยกิน
อาหาร ไม่เคยนอน ไม่หายใจ กินลมและฝนเป็นอาหาร
มีชื่อว่า เทพจู่จิวอิน (烛九阴) หรือ “จู่หล” (烛龙)”
(Xu, 2013, p. 504)

ตอนคัมภีร์ทะเลในด้านตะวันตก กล่าวถึงภูเขาที่สำคัญ
มากลูกหนึ่งคือ ภูเขาคุนหลุน (昆仑山) ซึ่งเป็นที่อยู่ของเทพดา
จำนวนมาก ดังนี้

“ภูเขาคุนหลุนในทะเลตอนใน ตั้งตระหง่านบน
ผืนดินทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือ เป็นเมืองหลวงของ
เทพเจ้าบนโลกนี้ประตูใหญ่ฝั่งตะวันออกของพระราชวัง
เมืองหลวงนี้ หันหน้าหาดวงอาทิตย์ เรียกว่า “ประตูคาย
หมิง” (开明门) หน้าประตูมีสัตว์ศักดิ์สิทธิ์อยู่องค์หนึ่ง

เรียกว่า “คายหมิงโช่ว” (开明兽) หน้าตาคล้ายนาคกรง ขาม ที่นี่คือที่อยู่ของเทพจำนวนมาก พวกเขาอาศัยอยู่รอบเขาทั้งแปดด้าน และริมน้ำชื่อยุ่ย เทพคายหมิงโช่วหันหน้าสู่ตะวันออก รักษาประตูเข้างวงของทวยเทพทั้งปวง” (Xu, 2013, p. 406)

“ภูเขาทางด้านเหนือมีทั้งหมด 25 ลูก ยาวถึง 490 ลี้ เทพประจำภูเขานี้มีใบหน้าเป็นคนและร่างเป็นงูวิธีเช่นไหว่เทพประจำภูเขา คือ ผีงูที่มีขนและหูที่มีขนลงดิน พร้อมกับผีงูหยกลงไปด้วยแผ่นหนึ่ง เช่นไหว่เทพประจำภูเขาไม่ต้องใช้ข้าวสาร” (Xu, 2013, p. 143)

การบรรยายลักษณะของเทพที่สิงสถิตย์อยู่ตามภูเขา พร้อมวิธีเช่นไหว่อย่างละเอียดเช่นนี้ พบได้ทั่วไปใน “ซานไห่จิง” ทำให้พื้นที่ภูเขากลายเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ นำเคารพยำเกรง และไม่สามารถเข้าใกล้ได้ง่าย ๆ พื้นที่ภูเขายังเป็นสถานที่เชื่อมระหว่างสามโลกด้วยกัน เช่น การกล่าวถึงทางขึ้นสวรรค์ในตอนคัมภีร์ทะเลนอกด้านตะวันตก (海外西经) และประตูผี (鬼门) ในตอนคัมภีร์ไกลโพ้นด้านตะวันตก (大荒西经)

“ณ ดินแดนไกลโพ้นภายในมีภูเขาเหิงเทียน (衡天山) และภูเขาหมิน (民山) มีต้นไม้ขนาดใหญ่กิ่งก้านสาขามากมายกว้างไกลนับพันลี้ เล่ากันว่าต้นไม้นี้คือต้นท้อ ท่ามกลางกิ่งก้าน ที่ลดเลี้ยวคดเคี้ยวไปมาด้านตะวันออกมีประตูเข้าออกของผีภูตผีประเภทต่าง ๆ จะ

เดินเข้าออกทางประตูนี้ ที่หน้าประตูมีเทพสององค์ คือ
เชินซู (神荼) และยหฺวีลฺหฺวี (郁垒)⁵ เป็นผู้ควบคุม
บรรดาผีทั้งหมด” (Xu, 2013, p. 495)

“ภายในแคว้นอูเสียน (巫咸国) มีภูเขาเต็งเป่า
(登葆山) เป็นหนทางเชื่อมระหว่างสวรรค์กับโลกมนุษย์
บรรดาพ่อมดแม่มดมักจะใช้ทางนี้ขึ้นไปรายงานสภาพ
เรื่องราวของ ชาวโลกให้สวรรค์รับทราบ จากนั้นจะกลับ
ลงมาและนำปัญหาจากจักรพรรดิสวรรค์ลงมาบอกกล่าว
แก่มนุษย์ พ่อมดแม่มดยังเก็บสมุนไพรระหว่างทางไป
สวรรค์ เพื่อนำมารักษามนุษย์ด้วย” (Xu, 2013, p. 356)

“ยังมีภูเขาอีกเก้าลูก มีทะเลล้อมรอบบนภูเขา
เหล่านี้มีต้นไม้ชนิดหนึ่ง ใบเขียว ก้านสีม่วง ออกดอกสี
ดำ และผลสีเหลือง เรียกว่า ต้นเจี้ยน (建木) สูงถึง
100 เรีน (ราว 700-800 ฟุต) บนยอดไม่มีกิ่งก้าน บน
สุดของไม้ต้นนี้มีกิ่งอยู่ 9 กิ่งที่ยื่นไปถึงฟากฟ้า ด้านล่าง

⁵ ภาษาจีนคำว่าเทพ “神荼” ออกเสียงเป็น shēn shū (เชินซู) ดังนั้นคำ
ว่า “神” ไม่ได้ออกเสียงว่า “เฉิน” แต่ออกเสียงเป็น “เชิน และเทพ
“郁垒” ออกเสียงว่า yùlǐ (ยหฺวีลฺหฺวี) เป็นเทพเฝ้าประตูของจีน โดยเทพเชินซูจะ
เฝ้าอยู่ประตูบานขวา หน้าตาทำที่น่าเกรงขาม มีถือกระบี่ยาว และเทพยหฺวีลฺหฺวี
เฝ้าอยู่ประตูด้านซ้าย ไม่ถืออาวุธใดๆ แต่แบฝ่ามือออก ชาวจีนในชนบทถือว่าเทพ
สององค์คอยขจัดความชั่วร้ายและปราบปรามภูตผีปีศาจ และมักติดรูปภาพของ
เทพทั้งสององค์ไว้ที่บานประตู

มีกิ่งก้านขนาดใหญ่อยู่ 9 กิ่งที่พันเกี่ยวไปมาแผ่ปกคลุม และยึดพื้นดินเอาไว้ ออกลูกคล้ายพลหม่าจื่อ (麻子) ใบคล้ายใบต้นหมาง (芒树) ต้นไม้ที่สูงตระหง่านต้นนี้เป็นบันไดเชื่อมต่อระหว่างโลกมนุษย์กับสวรรค์ ปีนันด้าห้าว (大皛) (ชื่อวีรบุรุษคนหนึ่งในเทพนิยายจีน-ผู้เขียน) ได้ปีนต้นเจี้ยนขึ้นไปสวรรค์ ต้นไม้นี้เป็นต้นไม้ที่ “หวานดี” ปลูกเองกับมือ” (Xu Ke, 2013, p. 513)

นอกจากนี้ในคัมภีร์ไกลโพ้นด้านเหนือ (大荒北经) ยังกล่าวถึงภูเขาลูกหนึ่งว่าเป็นที่ฝังศพของเทวดา ดังนี้

“นอกทะเลด้านตะวันออกเฉียงเหนืออันไกลโพ้น เป็นสถานที่ซึ่งแม่น้ำฮวงโหไหลผ่าน มีภูเขาลูกหนึ่งชื่อ “ฟูยหวิ” (附禺山) เทพตี้จ้วนชวี (帝顓頊) เทพที่ปกครองดูแลสวรรค์ทางทิศเหนือ) นางสนมรวมขุนพลเก้าคนของเขาถูกฝังอยู่ ณ ที่แห่งนี้” (Xu, 2013, p. 492)

ภาพลักษณ์ของพื้นที่ภูเขาในสมัยบุปผกาล เป็นพื้นที่มหัศจรรย์ เพราะเป็นที่อยู่และที่ฝังศพของเทพยดา อีกทั้งยังมีหนทางเชื่อมต่อระหว่างดินแดนสวรรค์ โลกมนุษย์และดินแดนของคนตายแล้ว การสร้างภาพของพื้นที่ภูเขาในลักษณะดังกล่าว ดูเหมือนเป็นการสร้างภาพเกินจริง หรือภาพในจินตนาการของชาวจินสมัยบุปผกาล แต่ก็สะท้อนให้เห็นความเชื่อดั้งเดิมเกี่ยวกับพื้นที่ดังกล่าว

6. ภาพลักษณ์ของดินแดนในอุดมคติ “ซานไห่จิง” ตอน คัมภีร์ไกลโพ้นด้านตะวันตก (大荒西经) มีภาพลักษณ์ของภูเขา ซึ่งเป็นดินแดนอุดมคติปรากฏอยู่ ดังนี้

“ยังมีภูเขาซีหวางหมู่ (西王母山) ภูเขาเฮ่อ (壑山) และภูเขาไห่ (海山) มีแคว้นไ่ว่หมิน (沃民国) ตั้งอยู่ที่นี้ ดินแดนนี้เรียกว่า หุ่นไ่ว่ (หุ่นแห่งความอุดมสมบูรณ์) ผู้คนที่ใช้ชีวิตอยู่ที่นี้ กินไข่มงส์เป็นอาหาร ดื่มน้ำค้างรสหวานขึ้นจากสวรรค์ ผู้ใดคิดอยากลิ้มรสอาหาร โอชะรสใด สามารถหาชิมได้จากไข่มงส์และน้ำค้างสวรรค์ ที่นี้ยังมีต้นกานหาว (甘华树) ต้นกานเซียง (甘相树) ต้นหลิวขาว (白柳) สัตว์พิสดารที่เรียกว่า ฉ้อโร่ว (视肉) ม้าซานจูย (三骅马) หยกและอัญมณี ต้นปาย (柏木) ที่มีลำต้นสีขาวบริสุทธิ์ ต้นหลางกาน (琅玕树) ที่ออกผลเต็มต้น ผลปายตาน (白丹) ที่ย้อมผ้าเป็นสีขาว ต้นชิงตาน (青丹) ไวน์ย้อมผ้าเป็นสีดำ และยังมีเงินกับเหล็ก นก หลวน (鸾鸟) ร้องเพลงอย่างมีความสุขที่นี้ หงส์เดินร่ายอย่างอิสระที่นี้ ทัวท่องหุ่นมีบรรดาสัตว์พุกฟ่อน หากินกันอย่างสงบ ไม่ทะเลาะเบาะแว้งกัน นับเป็นภาพแห่งความสมานฉันท์ ดังนั้นที่นี้จึงเรียกว่า “หุ่นแห่งความอุดมสมบูรณ์” (Xu, 2013, p. 478)

จะเห็นได้ว่าผู้คนที่ใช้ชีวิตอยู่ในแคว้นไ่ว่ หรือแคว้นแห่งความอุดมสมบูรณ์ ไม่ได้กินอาหารแบบคนทั่วไป กินแค่ไข่มงส์และ

ดื่มน้ำค้างจากสวรรค์ ก็ดำรงชีวิตอยู่ได้ เพียงแค่คิดอยากกิน
รสชาติใด ดูเหมือนว่าจะได้ลิ้มรสชาตินั้นจากอาหารทิพย์อย่างไซ
หิงส์ ภาพของนกที่เด่นร่าร้องเพลงอย่างมีความสุข สัตว์ป่าต่าง ๆ
ดำรงชีวิตอยู่อย่างสุขสงบ คือ อุดมคติของชาวจีนสมัยบุพกาล
เป็นธรรมชาติที่เรียบง่าย ปราศจากการปรุงแต่ง เป็นโลกใน
จิตใต้สำนึกของชาวจีนสมัยบุพกาล แต่ “ซานไห่จิง” ไม่ได้บอก
ว่าผู้ที่ใช้ชีวิตในแคว้นนี้มาจากไหน มีชีวิตยืนยาวหรือไม่
ประกอบคุณงามความดีอย่างไรจึงได้อยู่ในแคว้นนี้

กล่าวโดยสรุปแล้ว “ซานไห่จิง” ได้บรรยายภาพลักษณ์
และความหมายของภูเขาทั้งในเชิงรูปธรรมและนามธรรมของ
ภูเขา ในเชิงรูปธรรมได้ระบุตำแหน่งที่ตั้งของภูเขาต่าง ๆ ที่เป็น
ประโยชน์ต่อการสำรวจของนักโบราณคดีสมัยหลัง ทำให้ง่ายต่อ
การสำรวจหาภูเขาเหล่านั้น และยังให้ข้อมูลพรรณไม้นานาชนิดที่
ขึ้นตามภูเขาแต่ละลูก อันเป็นความรู้ด้านสมุนไพรที่ทรงคุณค่าของ
ชาวจีน ขณะที่ภาพลักษณ์ภูเขาในเชิงนามธรรมหรือภาพสะท้อน
ความคิดของชาวจีนสมัยบุพกาลสามารถสังเกตได้จากการบรรยาย
ภาพสัตว์พิสดาร เทพประจำภูเขาหรือผู้คนรูปร่างหน้าตาแปลก
ประหลาดที่อาศัยตามภูเขาต่าง ๆ ซึ่งเป็นส่วนสำคัญที่ตอกย้ำ
ความหมายทางวัฒนธรรมหรือความคิดบางอย่างในสมัยบุพกาล
ของจีน

พื้นที่ภูเขา เทวประจําเขา และสัญลักษณ์ของศูนย์อำนาจ

เนื้อหาใน “ซานไห่จิง” แต่ละตอนเริ่มด้วยการบรรยาย
ลักษณะที่ตั้งของภูเขา พรรณไม้และสัตว์ต่าง ๆ และจบด้วยบท

สรุปในแต่ละตอนคล้ายคลึงกันด้วยการกล่าวถึงเทพผู้พิทักษ์รักษาพื้นที่ภูเขานั้นและพิธีเซ่นไหว้ หากเราพิจารณากันตามความเชื่อของศาสนาดั้งเดิมหรือความเชื่อของคนโบราณแล้ว จะพบว่าไสยศาสตร์หรือสิ่งที่โลกวิทยาศาสตร์เห็นว่าเป็นสิ่งมกายนั่น คือ ความเชื่อในอดีตที่ฝังรากลึกอยู่ในท้องถิ่นทุกประเทศในยุคที่ผู้คนยังไม่พัฒนา ขณะเดียวกันยุคบุพกาลที่แนวแบ่งเขตแดนประเทศยังไม่ชัดเจนและไม่มีการปกครองอย่างเป็นระบบนั้น ชนเผ่าที่รวมตัวกันอยู่มักมีสิ่งยึดเหนี่ยวและมีผู้นำที่พวกเขาให้ความเคารพเชื่อถือ ซึ่งประเทศจีนเองก็ผ่านยุคสมัยนั้นมาก่อนโดยเห็นได้จากเนื้อหาในหนังสือ “ซานไห่จิง” ที่เชื่อกันว่าเนื้อหาส่วนใหญ่แต่งขึ้นในยุคชุนชิวจ้านกั๋ว (Lu, 2013) ซึ่งประเทศจีนแบ่งออกเป็นหลายแคว้นและแย่งชิงกันเป็นใหญ่ จนกระทั่งแคว้นฉินโดยการนำของจักรพรรดิฉินฉื่อหวางสามารถรวบรวมแคว้นอื่นและรวมประเทศให้เป็นเอกภาพ

การบรรยายเนื้อหาในหนังสือ “ซานไห่จิง” ที่ยึดเอาพื้นที่ “ภูเขา” เป็นหลักสำคัญรวมถึงการตั้งชื่อหนังสือที่เกี่ยวข้องกับภูมิประเทศอย่างภูเขานั้น แสดงให้เห็นว่าผู้แต่งแฝงจุดมุ่งหมายในการใช้พื้นที่ “ภูเขา” เป็นสัญลักษณ์ทางการเมือง รวมถึงการเป็นศูนย์รวมของอำนาจ พื้นที่ภูเขาในหนังสือเล่มนี้จึงกลายเป็นพื้นที่พิเศษตามแนวคิดของฟูโกต์ กล่าวคือ เป็นพื้นที่ซึ่งอยู่ระหว่างพื้นที่จริงกับพื้นที่อุดมคติ เนื่องจากพื้นที่ภูเขາหลายแห่งที่กล่าวถึงในวรรณกรรมเล่มนี้หลังจากได้สำรวจแล้วเป็นภูเขาที่มีอยู่จริงตามลักษณะภูมิศาสตร์ในปัจจุบัน ขณะเดียวกับการนำเสนอพื้นที่ภูเขาดังกล่าวกลับอยู่บนพื้นฐานของจินตนาการ เพื่อสร้างความน่าเชื่อถือและความศักดิ์สิทธิ์ให้พื้นที่ภูเขา โดยเห็นได้จาก

การบรรยายลักษณะภูเขาให้ดูน่าเกรงขามว่าเป็นที่พำนักของ เทพดาฟ้าดิน ต่าง ๆ และยังบอกวิธีการเช่นไหว้เทพดาเหล่านี้ด้วย ซึ่งผู้ประกอบพิธีกรรมสมัยก่อนคือ ผู้ได้รับการเคารพ ยำเกรงจากผู้คนในเผ่า มักจะเป็นผู้อาวุโสหรือคนที่สะสมข้อมูล ความรู้ต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นด้านสมุนไพร การเกษตร ดาราศาสตร์ เก็บรักษาอักษรกระดองเต่า พวกเขามีฐานะพิเศษในการเป็น คนกลางที่ติดต่อระหว่างเทพประจำภูเขากับมนุษย์ (Lin, 2011) อำนาจในการปกครองชนเผ่าได้รับการต่อยอดผ่านความเป็น ตัวแทนระหว่างโลกมนุษย์กับสวรรค์ รวมถึงการสถาปนาอำนาจ ทางการเมือง ผ่านพิธีกรรมเช่นไหว้บูชาเทพประจำภูเขา ยัง เป็นการประกาศอาณาเขตปกครองของผู้คนในสมัยโบราณ ด้วย แสดงให้เห็น ว่าภูเขาแต่ละลูกนั้นเป็นเส้นแบ่งทาง ภูมิศาสตร์การเมืองสมัยบุพกาล จึงไม่แปลกที่มีการบรรยายถึง ผู้คนที่อาศัยตามภูเขาสูง ต่าง ๆ รูปร่างหน้าตาแตกต่างกันออกไป ตามแต่จินตนาการของผู้แต่ง

การให้รายละเอียดภาพสัตว์ป่ารูปร่างหน้าแปลกประหลาด และเทพเจ้าตามภูเขา ทำให้ผู้คนมีความรู้สึกว้าเหว่ที่แห่งนี้เป็น พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ ดูห่างไกลและจับต้องไม่ได้ มีแต่ผู้มีอำนาจ พิเศษ เช่น พ่อมดแม่มด หัวหน้าเผ่า ผู้ปกครองแคว้น เป็นต้น จึงเข้าถึงพื้นที่นี้ได้ โดยเฉพาะผ่านการประกอบพิธีกรรมบูชาเทพ ประจำภูเขา เท่ากับเป็นการต่อยอดอำนาจเหนือผู้อื่นของผู้ปกครอง ชนเผ่าสมัยก่อน พื้นที่ภูเขาในลักษณะดังกล่าวดูเหมือนมีความ เป็นอื่น เพราะเกิดจากจินตนาการและดูแตกต่างจากความเป็นจริง มีความเป็นสัญลักษณ์ของศูนย์กลางอำนาจที่สังคมได้ผลิตขึ้น และได้รับการยอมรับ

ความเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ของภูเขาที่กล่าวไว้ในหนังสือ “ซานไห่จิง” นี้ยังมีอิทธิพลต่อมาในสมัยหลัง โดยเฉพาะในคัมภีร์ของลัทธิขงจื้อและลัทธิเต๋า ที่เน้นแนวคิดให้มนุษย์มีความกลมกลืนกับธรรมชาติ (天人合一) สนับสนุนให้ชาวจีนป็นเขาหรือปฏิบัติธรรมบนภูเขา ตามความเชื่อว่าเป็นการแสวงหาทางจิตวิญญาณตามธรรมชาติ (Xu, 2014) อีกทั้งเรื่องเล่าของเทพหรือเซียนต่าง ๆ ในลัทธิเต๋าก็มักบำเพ็ญเพียรบนเขาและบรรลุมรรคผลสำเร็จเป็นเซียนเหาะขึ้นไปบนสวรรค์ ตลอดจนถึงการสร้างวัดส่วนใหญ่บนภูเขาตามความเชื่อของศาสนาพุทธนิกายมหายานของจีน ด้วยความเชื่อที่ว่าเป็นสถานที่สงบเงียบเหมาะกับการปฏิบัติธรรมของพระสงฆ์ จึงเห็นได้ว่าความเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์หรือพื้นที่พิเศษที่เกิดจากการผสมผสานความเป็นพื้นที่จริงกับพื้นที่ตามจินตนาการที่ได้นำเสนอไว้ในวรรณกรรมเรื่อง “ซานไห่จิง” เป็นการสร้างชุดความรู้และอำนาจที่ส่งผลต่อความคิดและความเชื่อของจีนในสมัยโบราณเกี่ยวกับพื้นที่ภูเขาว่าเป็นพื้นที่สำหรับผู้มีอำนาจในการปกครองเท่านั้น และส่งต่อแนวความคิดความกลมกลืนกับธรรมชาติให้แก่ความเชื่อทางศาสนาเกี่ยวกับการจาริกแสวงบุญตามภูเขาเพื่อให้สำเร็จมรรคผล

บทสรุป

การนำเสนอภาพลักษณ์พื้นที่ “ภูเขา” ใน “ซานไห่จิง” ที่มีความมหัศจรรย์หรือผิดแผกจากความเป็นจริง ถือเป็นการสะท้อนแนวคิดของชาวจีนสมัยบุพกาลว่า ภูเขาคือ พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์หรือดินแดนพิเศษ น่าเกรงขาม เป็นศูนย์รวมแห่งอำนาจ ซึ่งผู้มีอำนาจในการปกครองชนเผ่าสมัยโบราณจึงเข้าถึงพื้นที่แห่งนี้ได้

เช่น หัวหน้าเผ่าใช้พื้นที่ภูเขาสถาปนาอำนาจทางการเมืองผ่านพิธีกรรมเช่นไหว้เทพประจำภูเขา ทำให้ “ภูเขา” กลายเป็นพื้นที่พิเศษตามแนวคิดของฟูโกต์ จึงเห็นได้ว่าพื้นที่ “ภูเขา” ที่ผสมผสานกันระหว่างความเป็นพื้นที่ทางความคิดและพื้นที่จริงในหนังสือ “ซานไห่จิง” ได้ผลิตสร้างชุดความรู้และอำนาจให้แก่สังคมจีนและสืบทอดแนวคิดบางอย่างมาจนถึงปัจจุบัน

References

- Boonmee, T. (2014). *Michel Foucault* (in Thai) [Michel Foucault]. 2nd Edition. Bangkok: Wiphasa.
- Chen, S. (2013). *Shan Hai Jing shenguai xingxiang liubian yanjiu yi hanhuaxiangshi wei zhu* [The classic of great wilderness genie image change—a case study of han dynasty stone] (Master's thesis). Yunnan, China: Yunnan University.
- Jing, W. X. (2011). *Shan Hai Jing yu yuanshi zongjiao xinyang chutan* [The classic of great wilderness and the primitive religious beliefs] (Master's thesis). Sichuan, China: Sichuan Normal University.
- Lin, Y. P. (2011). *Shan Hai Jing shikong guannian yanjiu* [The Classic of Great Wilderness on the Concept of Space Time] (Master's thesis). Chongqing, China: Xinan University.
- Lu, X. J. (2013). *Shan Hai Jing shenguai xingxiang de shengming yishi yanjiu* [The study of life consciousness fantasy image of the classic of great wilderness] (Master's thesis). Chongqing, China: Xinan University.
- Sangkapanthanonth, T. (2013). *Wanakhadee Si Kiao* (in Thai) [Ecocriticism in Thai Literature]. Bangkok: Nakron Press.
- Tian, Q. Y. (2004). *Shan Hai Jing zhong bianxing shenhua de wenhua neihan ji qi dui houshi wenxue de yingxiang* [The Classic of great wilderness in the cultural connotation of deformation myth and its influence on the later literature] (Master's thesis). Jilin, China: Dongbei

Normal University.

- Xu, J. L. (2014). *Shengtai piping shiye xia de Shan Hai Jing* [The ecological criticism from the perspective of Shan Hai Ching research] (Master's thesis). Chongqing, China:Chongqing University.
- Xu, K. (2013). *Shan Hai Jing* [The classic of great wilderness]. Xi'an, China: Shanxi Shifan daxue Chubanshe.